

mevzu

sosyal bilimler dergisi | journal of social sciences

e-ISSN 2667-8772

mevzu, Haziran/June 2026, s. 16: 277-275

Kemalizm, Sosyalizm ve Din Ekseninde Kadro ile Yön Devrim Arasındaki Düşünsel Ayrım

The Intellectual Divergence Between the Kadro Movement and the Yön-Devlet Movement in the Context of Kemalism, Socialism, and Religion

Hüseyin ARSLAN

Dr. Öğr. Üyesi, Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü
Assist. Prof., Kırşehir Ahi Evran University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Political Science and Public Administration.

huseyin.arslan@ahievran.edu.tr

ORCID: 0000-0001-7840-5348

ROR ID: <https://ror.org/05rrfpt58>

DOI: 10.56720/msbd.2026.s16.298

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 20 Şubat / February 2026

Kabul Tarihi / Date Accepted: 22 Nisan / April 2026

Yayın Tarihi / Date Published: 15 Haziran / June 2026

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Haziran / June

Atıf / Citation: Arslan, Hüseyin. “Kemalizm, Sosyalizm ve Din Ekseninde Kadro ile Yön Devrim Arasındaki Düşünsel Ayrım”. *Mevzu: Sosyal Bilimler Dergisi*, 16 (Haziran 2026): 277-298. <https://doi.org/10.56720/msbd.2026.s16.298>

İntihal: Bu makale, ithenticate yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by ithenticate. No plagiarism detected.

web: <https://mevzusbd.com> | mailto: mevzusbd@gmail.com

Copyright © CC BY-NC 4.0

Öz

Bu makale, Türkiye’de sol düşüncenin iki önemli entelektüel uğrağı olan Kadro Hareketi ile Yön Devrim Hareketi’ni sosyalizm, din ve Kemalizm ekseninde karşılaştırmalı olarak incelemektedir. Her iki hareket de ulusal bağımsızlık, planlı kalkınma ve devletin yönlendirici rolü konusunda benzer bir perspektif geliştirmiştir. Bununla birlikte sosyalizmin ideolojik konumu, dinin toplumsal işlevi ve Kemalizm’in tarihsel anlamı bakımından belirgin ayrışmalar ortaya çıkmıştır. Kadro Hareketi, Kemalist devrimi tamamlanmış bir ulusal dönüşüm olarak kabul etmiş ve sosyalizmi açık bir siyasal hedef olarak benimsemekten kaçınmıştır. Devletçi kalkınmacılığı, ulusal bütünlük çerçevesinde temellendirmiştir. Din konusunda dışlayıcı laiklik çizgisini savunmuş ve kamusal alanın dinî etkilerden arındırılmasını ilerleme ile ilişkilendirmiştir. Yön-Devrim Hareketi ise sosyalizmi Türkiye’nin tarihsel yönelimi olarak tanımlamış ve Kemalizm’i bu doğrultuda yeniden yorumlamıştır. Ayrıca İslam’ın eşitlik ve adalet vurgusunu sosyalist düşünce ile ilişkilendirmeye çalışmıştır. Çalışma, iki hareket arasındaki ideolojik yön farkının Türkiye çözümünün devlet, toplum ve devrim anlayışını anlamada belirleyici olduğunu ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kadro Hareketi, Yön-Devrim Hareketi, Sosyalizm, Kemalizm, Din.

Abstract

This article comparatively examines two significant intellectual movements in the history of Turkish leftist thought, the Kadro Movement and the Yön-Devrim Movement, focusing on their approaches to socialism, religion, and Kemalism. Although both movements emphasized national independence, planned development, and the guiding role of the state, they diverged substantially in their ideological positioning of socialism, their interpretation of religion, and their understanding of Kemalism. The Kadro Movement regarded the Kemalist revolution as a completed national transformation and refrained from adopting socialism as an explicit political objective. It grounded its state centered developmentalism within the framework of national unity and defended a secular modernization perspective that sought to limit the role of religion in the public sphere. In contrast, the Yön-Devrim Move-

ment defined socialism as the historical direction of Türkiye and reinterpreted Kemalism in line with this objective. It also attempted to establish a connection between Islamic concepts of justice and equality and socialist thought. The study argues that the ideological divergence between these two movements is crucial for understanding the debates on state, society, and revolution within Turkish leftist thought.

Keywords: Kadro Movement, Yön-Devrim Movement, Socialism, Kemalism, Religion.

Giriş

Türkiye’de sol düşüncenin tarihsel gelişimi, modernleşme arayışları, ulusal bağımsızlık mücadelesi, kalkınma stratejileri ve devletin toplumsal dönüşümdeki rolü etrafında şekillenmiştir. Osmanlı’dan Cumhuriyet’e uzanan geçiş süreci, siyasal egemenliğin yeniden tanımlanmasının yanı sıra ekonomik yapının dönüştürülmesini ve yeni bir toplumsal düzenin inşasını gündeme getirmiştir. Bu dönüşüm sürecinde devlet ile toplum arasındaki ilişkinin nasıl kurulacağı, kalkınmanın hangi araçlarla gerçekleştirileceği ve bağımsızlığın hangi ideolojik çerçeve içinde korunacağı soruları, sol düşünce açısından merkezi bir önem kazanmıştır. Kadro Hareketi ile Yön-Devrim Hareketi, işte bu tarihsel tartışma zemininde ortaya çıkan iki önemli entelektüel müdahaledir.

Kadro Hareketi 1930’lu yılların tek parti ortamında Cumhuriyet devrimlerinin ideolojik temellerini sistemleştirme iddiasıyla sahneye çıkmıştır. Yön-Devrim Hareketi ise 1960 sonrasında çok partili hayatın yarattığı yeni siyasal ve toplumsal dinamikler içinde, Türkiye’nin bağımlı kapitalist yapısını eleştiren ve köklü bir dönüşüm çağrısı yapan bir düşünsel odak olarak şekillenmiştir. Aralarında yaklaşık otuz yıllık bir mesafe bulunmasına rağmen iki hareket de Türkiye’nin geri kalmışlık sorununu tarihsel bir mesele olarak ele almış, emperyalizmle kurulan ekonomik ilişkileri sorgulamış ve planlı kalkınma fikrine güçlü vurgu yapmıştır. Bu ortak zemin, iki hareketin çoğu zaman benzer kategorilerle anılmasına yol açmıştır.

Ancak bu benzerlik, aralarındaki düşünsel ayrımı görünmez kılmamalıdır. Sosyalizmin nasıl kavrandığı, dinin toplumsal konumu ve Kemalizm’in anlamı konusunda iki hareket arasında derin farklılıklar bulunmaktadır. Kad-

ro Hareketi sosyalizmden beslenen fakat onu açık bir siyasal kimlik olarak ilan etmeyen bir devletçilik anlayışı geliştirmiştir. Yön-Devrim Hareketi ise sosyalizmi tarihsel bir yönelim olarak tanımlamış ve Kemalist mirası bu doğrultuda yeniden yorumlamıştır.

Din meselesi de bu ayrışmanın önemli başlıklarından biridir. Kadro çevresi laik modernleşme çizgisini benimseyerek dini kamusal alandan çekilmesi gereken bir unsur olarak değerlendirmiştir. Yön çevresi ise dini, özellikle İslam'ı, toplumsal adalet ve eşitlik kavramları üzerinden yeniden yorumlamaya çalışmış ve sosyalist düşünce ile temas kurabileceği alanlar aramıştır. Bu yaklaşım farkı, sol düşüncenin halkla kurduğu ilişkinin niteliğini de etkilemiştir.

Kemalizm ile kurulan ilişki ise iki hareket arasındaki yön ayrımının en belirgin boyutlarından birini oluşturur. Kadro için Kemalizm kurucu ve tamamlanmış bir devrimdir. Yapılması gereken, bu devrimin ekonomik ve ideolojik temellerini sağlamlaştırmaktır. Yön-Devrim açısından ise Kemalist devrim tarihsel olarak ilerici bir aşamadır fakat eksiktir. Derinleştirilmesi ve sosyalist bir perspektifle yeniden yorumlanması gerekir. Bu nedenle Kemalizm, Kadro'da tahkim edilmesi gereken bir ideolojik zemin iken Yön'de dönüştürülmesi gereken bir miras niteliği taşır.

Bu makale, Kadro ve Yön-Devrim hareketlerinin sosyalizm, din ve Kemalizm konularındaki düşünsel konumlanışlarını karşılaştırmalı bir analiz çerçevesinde ele almaktadır. Amaç, iki hareket arasındaki ideolojik yön ayrımını açıklığa kavuşturmaktır. Sosyalizmin tarihsel hedef olarak mı yoksa teorik bir referans olarak mı ele alındığı, dinin modernleşme projesi içindeki yeri ve Kemalizm'in devrimci potansiyelinin nasıl yorumlandığı soruları üzerinden Türkiye solunun farklı düşünsel damarları incelenmektedir. Böylece devlet merkezli kalkınmacı yaklaşım ile sosyalist dönüşüm hedefi arasındaki mesafenin hangi noktalarda açıldığı ortaya konulmaktadır. Bu tartışma, Türkiye'de sol düşüncenin süreklilik ve kopuş hatlarını anlamaya yönelik bir çabadır.

1. Kadro ve Yön-Devrim Hareketleri

Türkiye'de sol düşüncenin tarihsel seyri incelendiğinde, devlet ile toplum arasındaki ilişkinin nasıl kurulacağı, kalkınmanın hangi araçlarla gerçekleştirileceği ve bağımsızlığın hangi ideolojik çerçeve içinde savunulacağı sorularının belirleyici olduğu görülür. Bu bağlamda 1930'lu yıllarda ortaya çıkan

Kadro Hareketi ile 1960'lı yılların Yön-Devrim Hareketi, farklı tarihsel koşullarda şekillenmiş olmalarına rağmen, devlet öncülüğünde kalkınma, emperyalizme karşı bağımsızlık ve planlı ekonomi vurguları üzerinden dikkat çekici benzerlikler taşırlar. Her iki hareket de kendisini yalnızca bir yayın faaliyetiyile sınırlı görmemiş, Türkiye'nin yönünü belirleyecek ideolojik ve siyasal bir kadro hareketi olma iddiası taşımıştır. Bununla birlikte, düşünsel temelleri, sosyalizmle kurdukları ilişki, dine bakışları ve Kemalizm yorumları bakımından özgün ayrışmalar barındırmışlardır.

Kadro Hareketi, 1932-1934 yılları arasında yayımlanan *Kadro Aylık Fikir Mecmuası* etrafında şekillenen altı kişilik bir entelektüel çevreydi. Bu çevrede Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Şevket Süreyya Aydemir, Vedat Nedim Tör, Burhan Asaf Belge, İsmail Hüsrev Tökin ve Mehmet Şevki Yazman yer almıştır. Hareket, dönemin siyasal iktidarını dolaylı biçimde etkilemeyi hedefleyen bir aydın girişimidir. Bu yönüyle Kadrocular, halkı doğrudan harekete geçirmekten çok, devletin ideolojik çerçevesini inşa edecek bir rehberlik rolüne talip olmuşlardır. Nitekim yayın hayatına başlamaları da, sona ermeleri de siyasal iktidarın onay ve işaretleriyle gerçekleşmiştir.¹

Kadro dergisinin ilk sayısında ortaya konan amaç, Türkiye'de yaşanmakta olan inkılabın sadece siyasal bir dönüşüm olarak kalmaması, derinleşerek sistemli bir ideolojiye dönüşmesiydi. Bu hedef, Cumhuriyet devrimlerinin teorik temellerinin oluşturulması ve bir "resmî ideoloji" inşasına katkı sunulması anlamına gelmekteydi. Kadrocular kendilerini yeni rejimin yeni aydınları olarak konumlandırmış ve devrimin teorisini yazma iddiasıyla hareket etmişlerdir.² Bu tavır, onların entelektüel elitizmini de ortaya koymaktadır. Onlara göre Türkiye'nin temel sorunu, ideolojik netlikten yoksunluk ve kalkınma sürecinin sistematik bir çerçeveye oturtulamamasıdır.

Kadro Hareketi'nin en belirgin yönlerinden biri, ulusçu sol çizgide konumlanmasıdır. Emperyalizm analizlerinde Vladimir Lenin'den etkilendikleri açıkça görülür. Ancak Kadrocular, klasik Marksist çerçeveyi Türkiye koşullarına doğrudan uygulamak yerine, onu millî bir kalkınma perspektifiyle sen-

¹ İlhan Tekeli - Selim İlkin, "Kadro ve Kadrocuların Öyküsü", *Sol*, ed. Murat Gültekingil (İstanbul: İletişim Yayınları, 2018), 600.

² "Kadro", *Kadro* 1 (II. Kânun 1932), 3.

tezlemeye çalışmışlardır. Onlara göre Türkiye gibi yarı-sömürge ya da az gelişmiş ülkelerde temel çelişki, emperyalist merkezlerle bağımlı çevre ülkeler arasındadır. Bu nedenle öncelikli mücadele hattı ulusal bağımsızlık ekseninde kurulmalıdır.³

Bu çerçevede Kadro Hareketi, kaynak dağılımının burjuvazinin hegemonyasına bırakılmasına karşı çıkmıştır. Ekonomik gücü elinde bulunduran sınıfın siyasal gücü de ele geçireceği düşüncesinden hareketle, devletin ekonomide belirleyici bir rol üstlenmesi gerektiğini savunmuşlardır. Sanayileşmenin devlet eliyle yürütülmesi, planlı kalkınma anlayışı ve özel sektörün siyasal nüfuzunun sınırlandırılması bu yaklaşımın temel unsurlarıdır. Ancak Kadrocular, üretim araçlarının bütünüyle devletleştirilmesini savunan Sovyet modelini aynen benimsememiştir. Bu noktada Sovyetler Birliği'nin uygulamalarından ayrılmışlardır. SSCB'de üretim araçlarının tamamı devletin kontrolünde olmalıdır anlayışı hâkimken, Kadro Hareketi devletin hegemonyasını sarsmayacak ölçüde özel mülkiyete alan tanınabileceğini savunmuştur.

Bu yaklaşım, onların sosyalizmle kurduğu mesafeli ilişkiyi de açıklar. Kadrocular, Türkiye'de klasik anlamda bir sosyalist devrimin mümkün olmadığını düşünmüşlerdir. Bunun nedeni, gelişmiş bir sanayi proletaryasının bulunmaması ve sınıf bilincinin yeterince oluşmamış olmasıdır. Bu nedenle kapitalist sistem ile sosyalizm arasında üçüncü bir yol arayışına yönelmişlerdir. Devletçi, planlı ve millî bir kalkınma modeli bu arayışın ürünüdür. Devlet, ekonomik sürecin merkezinde yer almalı ancak toplumsal sınıf çatışmalarını derinleştirmeyecek bir denge siyaseti izlemelidir. Bu anlamda Kadro Hareketi devleti merkeze alırken, sosyalizm işçi sınıfını merkeze alır. Aralarındaki temel fark burada belirginleşir.

Kadro Hareketi'nin fikirleri, dönemin siyasal ve entelektüel çevrelerinde yoğun tartışmalara yol açmıştır. Liberal ve muhafazakâr çevreler, Kadrocuları komünizm ve Komintern propagandası yapmakla suçlamıştır. Özellikle Ahmet Ağaoğlu dışındaki birçok liberal isim, hareketi rejim için potansiyel bir tehdit olarak görmüştür. Öte yandan 1930'lu yıllarda Türkiye Komünist Partisi çevresinde bulunan eski arkadaşları ise Kadrocuları "döneklilik" itham

³ Mustafa Türkes, "Kadro Dergisi", *Kemalizm*, ed. Ahmet İnel (İstanbul: İletişim Yayınları, 2019), 470-474.

etmiştir. Bu durum, Kadro'nun hem sağ hem de sol çevreler tarafından eleştirildiğini göstermektedir. Hareket, sosyalizm ile Kemalizm arasında bir sentez kurmaya çalışırken iki tarafın da tam desteğini alamamıştır.⁴

Aradan yaklaşık otuz yıl geçtikten sonra Türkiye, 1960 askeri müdahaleleriyle yeni bir siyasal döneme girmiştir. 27 Mayıs sonrasında Yön-Devrim Hareketi ortaya çıkmıştır. Hareket adını, 1961-1967 yılları arasında yayımlanan *Yön* dergisi ile 1969-1971 arasında çıkarılan *Devrim* gazetesinden alır. Her ne kadar fikrî temelleri 1958'de atılmış olsa da yayın hayatına başlaması 1961'i bulmuştur. Bu gecikme, dönemin baskıcı siyasal atmosferiyle ilişkilendirilmiştir.⁵

Yön'ün kurucu kadrosunda Doğan Avcıoğlu ve İlhan Selçuk gibi isimler öne çıkmıştır. Bu isimler, Türkiye'nin yapısal sorunlarının yüzeysel reformlarla çözülemeyeceğini, köklü bir toplumsal dönüşüm gerektiğini savunmuşlardır. Onlara göre Türkiye'nin geri kalmışlığının temel nedeni, emperyalist sistemle kurulan bağımlılık ilişkisi ve buna eşlik eden çarpık ekonomik yapıdır. Dolayısıyla çözüm, planlı ve devlet öncülüğünde yürütülecek bir kalkınma modelidir.⁶

Yön Hareketi düşüncelerini kamuoyuna "Yön Bildirisi" olarak bilinen metinle duyurmuştur. 1042 aydın tarafından imzalanan bu bildiri, hareketin bürokrasi ve teknik kadrolara dayandığını göstermiştir. Bildirinin hem ulusal hem uluslararası basında yankı uyandırması dikkat çekicidir. Özellikle Bülent Ecevit'in desteği, hareketin Cumhuriyet Halk Partisi içindeki sol eğilimlerle temasını göstermiştir. Ayrıca Fransız gazetesi *Le Monde*'da yer alması, Yön'ün uluslararası alanda da dikkat çektiğini ortaya koymuştur.⁷

Yön Bildirisi'nde temel hedef, Türkiye'nin çağdaş uygarlık düzeyine ulaşmasıdır. Ancak bu hedef planlı sanayileşme, millî üretimin artırılması ve ekonomik bağımsızlık gibi somut politikalarla ilişkilendirilmiştir. Yön çevresine göre Türkiye'nin temel sorunu öncelikle iktisadidir. Siyasal krizlerin arka

⁴ Türkes, "Kadro Dergisi", 464-465.

⁵ İlhan Selçuk, "Yeni Ufuklara Doğrulurken", *Yön* 222 (30 Haziran 1967), 5.

⁶ Avcıoğlu, "Kemer Sıkalım", *Yön* 1 (20 Aralık 1961), 3.

⁷ "Basından", *Yön* 2 (27 Aralık 1961), 8.

planında ekonomik geri kalmışlık yatmaktadır. Bu nedenle öncelik, kalkınma meselesine verilmelidir.⁸

Yön Hareketi de tıpkı Kadro gibi kendisini öncü bir aydın kadro olarak konumlandırmıştır. Türkiye'ye yön verecek bilinçli ve ideolojik olarak tutarlı bir kadronun eksikliği vurgulanmış; bu boşluğun Yön çevresi tarafından doldurulabileceği iddia edilmiştir. Ancak Yön'ün sosyalizmle ilişkisi Kadro'ya kıyasla daha açıktır. Yön çevresi sosyalizmi, Kemalist devrimlerin doğal devamı olarak yorumlamış; devletçilik, halkçılık ve milliyetçilik ilkelerini sosyalist dönüşümün tarihsel dayanakları olarak görmüştür. Bu yaklaşım, Kemalizm ile sosyalizm arasında kurulan özgün bir sentezi ifade eder.⁹

2. Kadro ile Yön-Devrim Arasında İdeolojik Yön Ayrımı

Yön-Devrim Hareketi ile Kadro Hareketi arasındaki ideolojik ayrımı belirginleştiren temel unsurlardan biri sosyalizmin her iki hareket tarafından nasıl konumlandırıldığıdır. Bu farklılık kavramsal bir tercih meselesi olmasının ötesinde tarihsel özne, devrim stratejisi, ekonomi politik yaklaşım ve Kemalizm ile kurulan ilişki bakımından köklü bir yön ayrışmasını ifade etmektedir. Yön-Devrim Hareketi, sosyalizmi açık bir siyasal kimlik ve tarihsel hedef olarak benimserken; Kadro Hareketi, Marksizm'den yoğun biçimde etkilanmiş olmasına rağmen sosyalizmi doğrudan sahiplenmekten kaçınmış, daha çok devletçi ve ulusal kalkınmacı bir çerçeve içinde Kemalist devrimi teorikleştirmeyi tercih etmiştir. Bu nedenle iki hareket arasındaki temel ayrım, sosyalizmin tarihsel işlevinin ve kurucu rolünün nasıl kavrandığında ortaya çıkmaktadır.

Kadro Hareketi, 1930'lu yılların başında Cumhuriyet devrimini ideolojik olarak temellendirme ve ona bütünlüklü bir kalkınma perspektifi kazandırma amacıyla ortaya çıkmıştır. Kadro çevresi, kapitalizmin eşitsiz gelişimi ve emperyalizmin sömürü mekanizmaları üzerine yoğunlaşmıştır. Dünya sistemini emperyalist merkezler ile sömürge ve yarı-sömürge çevre ülkeler arasındaki yapısal karşıtlık üzerinden analiz etmiştir. Bu çerçevede temel çelişkiyi sermaye ile emek arasındaki sınıf çatışması yerine emperyalist ülkeler ile bağımlı

⁸ "Bildiri", *Yön* 1 (20 Aralık 1961), 12-13.

⁹ Gökhan Atılğan, *Yön-Devrim Hareketi* (İstanbul: Yordam Kitap, 2018), 52.

ülkeler arasındaki ilişkide görmüştür. Onlara göre Türkiye'nin tarihsel görevi, bu bağımlılık ilişkisini kırarak ulusal ekonomiyi devlet öncülüğünde inşa etmektir. Dolayısıyla Kadrocuların teorik yönelimi, Marksizm'in sınıf merkezli devrim anlayışı yerine ulusal kalkınma eksenli bir devletçilik anlayışına dayanmıştır.¹⁰

Kadrocular, sınıfsız ve imtiyazsız bir toplum idealini savunmuşlardır.¹¹ Ancak bu ideal, millet bütünlüğü içinde sağlanacak toplumsal dayanışmaya dayandırılmıştır. Onlara göre millet, ulusun bütünüdür. Bu nedenle sınıfsal ayrışmaların derinleşmesi, milli bütünlüğü zayıflatacak bir tehlike olarak görülmüştür. Toplumsal yapının ulusal eksenli bir birlik temelinde örgütlenmesi gerektiği savunulmuştur. Bu yaklaşım, sosyalizmin sınıf temelli analizinden belirgin biçimde ayrılmaktadır.¹²

Ekonomi politik düzlemde Kadro Hareketi, özel teşebbüsün Türkiye gibi geri kalmış ve sermaye birikimi yetersiz bir ülkede kalkınmayı gerçekleştirecek kapasiteye sahip olmadığını ileri sürmüştür. Devlet, bu nedenle ekonominin kurucu ve yönlendirici aktörü olmalıdır. Kadrocular devleti "en büyük kooperatif" olarak tasavvur etmiştir. Bu yüzden sanayileşmenin devlet eliyle yürütülmesi gerektiğini savunmuşlardır. Planlama fikri ise bu yaklaşımın merkezinde yer almıştır. Özellikle Sovyet planlama deneyiminden etkilenmişlerdir. Türkiye'nin bir üst kalkınma aşamasına geçebilmesi için planlı, dengeli ve hesaplı bir ekonomik yönetim anlayışını zorunlu görmüşlerdir. Ancak burada da Sovyet modelinin planlama tekniği ve devlet müdahalesi ön plana çıkarılmıştır. Bu yönüyle Kadro Hareketi, sosyalizmi doğrudan savunan bir siyasal akım olmaktan ziyade, devletçi kalkınmacılığı teorik bir zemine oturtmaya çalışan bir ideolojik çaba olarak değerlendirilebilir.¹³

Buna karşılık Yön-Devrim Hareketi'ni Kadro Hareketi'nden ayıran en belirgin özellik, sosyalizmin konumlandırılış biçimidir. Kadro çevresi Mark-

¹⁰ Merdan Yanardağ, *Kadro Hareketi* (İstanbul: Destek Yayınevi, 2012), 135.

¹¹ İsmail Hüsrev, "Millet İçinde Sınıf Mes'elesi II", *Kadro* 26 (Şubat 1934), 20; Vedat Nedim, "Milli kurtuluş Hareketleri ve Buhran", *Kadro* 18 (Haziran 1933), 18.

¹² Şevket Süreyya, "Milli Kurtuluş Hareketinin Ana Prensipleri", *Kadro* 8 (Ağustos 1932), 8; Burhan Asaf, "İnkılabımızın Sesi", *Kadro* 11 (kinci Teşrin 1932), 34.

¹³ Vedat Nedim, "Devletçilik Karşısında Zümre Menfaati ve Münevver Mukavemeti", *Kadro* 21 (Eylül 1933), 16.

sizm'den yoğun biçimde etkilenmiş, kapitalizmin eşitsiz gelişimine ve emperyalizme karşı sert eleştiriler yöneltmiş olsa da, sosyalizmi açık bir siyasal kimlik olarak benimsememiştir. Onlar için asıl mesele, Cumhuriyet devriminin ideolojik çerçevesini derinleştirmek ve devletçi kalkınma modelini teorik bir zemine oturtmaktı. Buna karşılık Yön-Devrim Hareketi, sosyalizmi teorik bir referans ötesinde Türkiye'nin tarihsel yöneliminin zorunlu istikameti olarak ilan etmiştir.

Ancak Yön'ün sosyalizm anlayışı ortodok Marksist anlayışından belirgin biçimde farklıdır. Bu farklılık öncelikle tarihsel bağlamdan kaynaklanır. Yalçın Küçük'ün¹⁴ de dikkat çektiği gibi Yön, sömürgecilik sonrası dönemde üçüncü dünya ülkelerinde yükselen milliyetçi ve devletçi kalkınma projelerinin etkili olduğu bir dönemde ortaya çıkmıştır. Özellikle Cemal Abdünnâsır liderliğindeki Mısır deneyimi, Yön çevresi açısından güçlü bir örnek teşkil etmiştir. Nasır'ın ordu desteğiyle gerçekleştirdiği kamulaştırmalar, Süveyş Krizi sonrasında yükselen anti-emperyalist söylem ve planlı kalkınma politikaları, klasik proletarya devrimi modelinden farklı bir sosyalizm pratiği sunuyordu. Bu model, devlet öncülüğünde ulusal bağımsızlığı ve hızlı kalkınmayı önceleyen bir çerçeveye dayanıyordu.

Yön'ün sosyalizm anlayışı da bu üçüncü dünyacı perspektifle paralellik gösterir. Hareket, Türkiye gibi geç kapitalistleşmiş ve bağımlı bir ekonomide tarihsel dönüşümün sadece işçi sınıfının bilinçli örgütlenmesiyle gerçekleşmeyeceğini savunmuştur. Bu nedenle klasik Marksizm'de belirleyici olan proletarya-burjuvazi dikotomisi, Yön söyleminde merkezi konumunu kaybeder. Bunun yerine toplumsal mücadele, "ilerici güçler" ile "tutucu/gerici güçler" arasındaki tarihsel saflaşma olarak tanımlanır. İlerici güçler kategorisine asker-sivil aydın zümre, devlet içindeki reformist unsurlar ve planlamacı kadrolar dâhil edilir. Bu kesimler daha sonra "zinde kuvvetler" olarak adlandırılacaktır.

Bu yaklaşım, Marksizm'in tarihsel materyalist özne anlayışından önemli bir kopuşu ifade eder. Nitekim Taner Timur (Ertan Cengiz mahlasıyla) Yön-Devrim hareketinin sınıf temelli devrim anlayışını geri plana ittiğini ve işçi

¹⁴ Yalçın Küçük, "Cumhuriyet Döneminde Aydınlar ve Dergileri", *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi* (İletişim Yayınları, 1983), 1/143.

sınıfını asli özne olmaktan çıkararak yönlendirilecek bir toplumsal kesime dönüştürdüğünü belirtmiştir.¹⁵ Bu bağlamda Yön'ün devrim stratejisi, öncü bir kadronun tarihsel müdahalesine dayanmaktadır. Bu öncü kadro, "kararlı, bilgili ve enerjik" bir siyasal irade olarak tasvir edilir; tarihsel süreci hızlandıracak aktör olarak konumlandırılır.¹⁶

Ekonomi politik düzlemde de Yön'ün yaklaşımı ortodoks Marksizm'den ayrılır. Hareket, kapitalizmin bağımlı ve eşitsiz karakterini sert biçimde eleştirmişti; ancak özel sermayeye kategorik bir yasaklama getirmemiştir. Özel mülkiyetin tümünden tasfiyesi yerine, devletin belirleyici ve yönlendirici konumunda olduğu planlı bir ekonomi modeli savunulmuştur. Bu modelde kamu sektörü temel sektörlerde hâkim olacak, özel girişim ise ulusal kalkınma hedeflerine tâbi kılınacaktır. Böylece Yön'ün sosyalizmi, devletçi, planlamacı ve millî kalkınmacı unsurları harmanlayan karma bir yapıya sahiptir.

Bu noktada Aziz Nesin'in yaptığı karşılaştırma¹⁷ iki hareket arasındaki ideolojik yön farkını berraklaştırır. Ona göre Kadro Hareketi sosyalizmi Kemalizm'i güçlendiren bir araç olarak kullanırken, Yön-Devrim Hareketi Kemalizm'i sosyalizme ulaşmanın tarihsel bir basamağı olarak yeniden yorumlamıştır. Kadro'da Kemalizm merkezde yer alır; sosyalizm onun teorik zenginleşmesine katkı sağlayan bir unsurdur. Yön'de ise sosyalizm nihai hedef olarak belirlenmiş; Kemalizm ise bu hedefe ulaşmak için tarihsel meşruiyet üreten bir geçiş ideolojisi olarak değerlendirilmiştir.

Bu nedenle Yön-Devrim Hareketi Kemalist devrimi tamamlanmamış bir süreç olarak görmüş ve onu sosyalist doğrultuda derinleştirme iddiasında bulunmuştur. Kemalizm, anti-emperyalist, laik ve devletçi mirası nedeniyle sosyalizme evrilebilecek bir tarihsel zemin olarak ele alınmıştır. Bu durum, hareketin ideolojik konumunu "Kemalizm'e eklenmiş bir sosyalizm"den ziyade "sosyalizme eklenmiş bir Kemalizm" olarak tanımlamayı mümkün kılar.

¹⁵ Ertan Cengiz, "Avcıoğlu: Teorisiz Bir Devrimci", *Emek* 8 (11 Ağustos 1969), 10.

¹⁶ "Batı Sosyalistleri ve SKD", *Yön* 66 (20 Mart 1963), 4.

¹⁷ Aziz Nesin, "Kemalist Devrim İdeolojisi ve Bu Kuşağın Trajedisi", *Ant* 171 (07 Nisan 1970), 10-11.

Kısacası Yön-Devrim Hareketi'nin sosyalizm anlayışı, bağımlı kapitalizm koşullarında ulusal bağımsızlık ve hızlı kalkınmayı önceleyen devletçi bir dönüşüm modeline dayanır. Sosyalizmi açıkça telaffuz etmesi ve nihai hedef olarak belirlemesi bakımından Kadro'dan ayrılır. Ancak bunu ortodoks Marksist çizgi yerine üçüncü dünyacı ve kalkınmacı bir sentez içinde formüle etmesi, hareketi özgün ve tartışmalı bir konuma yerleştirir. Kadro ise sosyalizmi açık bir siyasal kimlik olarak sahiplenmemiştir. Devletçi kalkınmacılığı ve milli bütünlüğü merkeze alan bir perspektifle Kemalist devrimi teorik olarak derinleştirmeye çalışmıştır. Bu iki hareket arasındaki temel ayrımlardan biri sosyalizmin ideolojik merkeziliği ve tarihsel öznenin kimliği konularında ortaya çıkmaktadır. Kadro, ulusal bütünlüğü esas alan devletçi bir kalkınma modelini savunurken; Yön, sosyalizmi Türkiye'nin tarihsel yönelimi olarak ilan etmiş ve asker-sivil öncülüğe dayalı bir devrim stratejisi geliştirmiştir. Her iki hareket de planlamayı, devlet müdahalesini ve anti-emperyalizmi savunmuş ancak sosyalizmin teorik ve siyasal konumlandırılışı bakımından farklı ideolojik ufuklara yönelmişlerdir. Bu farklılık, Türk sol düşüncesinde süreklilik ve kopuş tartışmalarının merkezinde yer almaya devam etmektedir.

3. Kadro Hareketi ile Yön-Devrim Hareketi'nin Dine Yaklaşım Farklılıkları

Kadro Hareketi ile Yön-Devrim Hareketi'nin dine bakışını kıyaslamak, Türkiye'de sol düşüncenin din karşısındaki konumlanışını anlamak açısından büyük önem taşır. Her iki hareket de kendisini devrimci bir dönüşüm projesinin parçası olarak görmüş, Türkiye'nin geri kalmışlığını aşma iddiasıyla ortaya çıkmış ve ideolojik referanslarını büyük ölçüde sosyalizmden beslemiştir. Buna rağmen dine yükledikleri anlam, din ile kurdukları ilişki ve dini siyasal projelerine dâhil etme biçimleri arasında belirgin farklar bulunmaktadır. Kadro Hareketi'nde din daha çok aşılması gereken bir tarihsel miras olarak görülürken Yön-Devrim Hareketi'nde din, özellikle İslam, devrimci dönüşümün toplumsal zeminiyle ilişkilendirilmiş ve sosyalizmle uzlaştırılmaya çalışılmıştır.

Kadro Hareketi'nin dine bakışı büyük ölçüde Kemalist modernleşme paradigması içinde şekillenmiştir. Derginin ilk sayısında yer alan "İnkılâbımız

ve Hilâfet” başlıklı yazı,¹⁸ bu yaklaşımın çerçevesini net biçimde ortaya koyar. Hilafetin kaldırılması, emperyalizmin Türkiye üzerindeki nüfuz kanallarından birinin kapatılması olarak değerlendirilmiştir. Teokratik devlet yapısı, milletleri geri bırakan bir unsur olarak görülmüş, dinin siyasal alandaki varlığı emperyalist müdahaleye açık bir zemin şeklinde yorumlanmıştır. Bu noktada Kadro’nun yaklaşımı, klasik Marksist din eleştirisiyle kısmen örtüşse de belirleyici olanın Kemalizm olduğu anlaşılmaktadır. Din, ahiret vaadi üzerinden insanları edilgenleştiren bir kurum olarak tanımlanmış, toplumsal terakkiyi engelleyen bir yapı şeklinde resmedilmiştir.

Kadro yazarları, laikliği devletin ve fikrin dinî müdahaleden arındırılması olarak görmüşlerdir. Dinin toplumsal hayattaki etkisi, “zavallı insanlar” üzerinde kurulan bir tahakküm biçimi olarak tasvir edilmiştir. Dinlerin insanları dünyadan soyutladığı, kimi zaman da farklı düşünceleri idamla cezalandırdığı vurgulanmıştır. Bu çerçevede dinin hâkim olduğu toplumların ilerlemeyeceği iddia edilmiştir. Kadro’nun din eleştirisi doğrudan İslam’a yönelmekten çok, dinin kamusal alandaki belirleyiciliğine karşı çıkma üzerinden kurgulanmıştır. Fakat pratikte İslam’ın kamusal görünürlüğünün sınırlandırılmasına destek verilmiştir.

Harf inkılabı gibi reformlar, “Türk dehası”nın ürünü olarak sunulmuştur. Saltanatın yerine cumhuriyetin, fes yerine şapkanın, Mecelle yerine Medeni Kanun’un konulması tarihsel bir yaratıcılık göstergesi sayılmıştır.¹⁹ Bu reformların kalıcı olabilmesi için din gibi mukaddesleşmesi gerektiği belirtilmiştir.²⁰ Böylece inkılaplar, bir tür seküler kutsallıkla donatılmıştır. Bu yaklaşım, Kemalizm’in zamanla bir sivil din şeklinde kurgulanması süreciyle paralellik gösterir.

Kadro çevresinde yer alan isimlerin metinleri bu seküler kutsallaştırmayı daha açık biçimde yansıtır. Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Kemalizm’den bir mezhep ve tarikat gibi söz etmiş, Atatürk’ü milletin manevi vasıflarını şahsında toplayan bir figür olarak tasvir etmiştir.²¹ Şevket Süreyya Aydemir inki-

¹⁸ B. A., “İnkılâbımız ve Hilâfet”, *Kadro* 1 (II. Kânun 1932), 39-41.

¹⁹ V. N., “Ümmîlikle Mücadele İçin Köy Kampları”, *Kadro* 1 (II. Kânun 1932), 43.

²⁰ Şevket Süreyya, “İnkîâp Heyecanı (Antuziasm)”, *Kadro* 2 (Şubat 1932), 8.

²¹ Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Atatürk* (İstanbul: İletişim Yayınları, 1991), 112.

labın mistiğinden bahsederek devrimi ruhu saran bir güç olarak tanımlamıştır.²² Vedat Nedim Tör ise Kemalizm'i Türk Cumhuriyeti'nin ideolojik mezebebi olarak nitelmiş ve "dinimiz" kavramını yarının refahlı Türkiye'sine iman etmek şeklinde yeniden tanımlamıştır.²³ Bu metinlerde dinin yerini Kemalist ideoloji almış, cennet metaforu dünyevi kalkınma idealine aktarılmıştır.

Bu çerçevede Kadro Hareketi'nin dine bakışı mesafeli ve dönüştürücüdür. Din kamusal alandan çekilmeli, modernleşme projesi seküler bir temelde yürütülmelidir. İslam'ın toplumsal rolü sınırlandırılmalı, yerine akılcı ve pozitivist bir dünya görüşü yerleştirilmelidir. Hareketin dine yaklaşımını belirleyen ana eksen sosyalizmden çok Kemalizm'dir.

Yön-Devrim Hareketi'nde ise tablo farklıdır. *Yön* dergisi dini dışlamamış, aksine onu toplumsal meşruiyet zemini olarak değerlendirmiştir. Doğan Avcıoğlu kapitalizmi Türkiye'nin geri kalmışlığının temel nedeni sayarken sosyalizmin toplumsal taban bulabilmesi için İslam'la ilişki kurması gerektiğini savunmuştur. Yön çevresi, İslam ile sosyalizm arasında müşterek ilkeler bulunduğunu ileri sürmüş ve bu doğrultuda çok sayıda yazı yayımlamıştır.²⁴

Yön yazarlarına göre İslam, bireysel inanç alanıyla sınırlı bir din değildir. Ekonomi, hukuk ve siyaset alanlarını da düzenleyen bir yapıya sahiptir. Bu yönüyle Hıristiyanlıktan ayrılır ve toplumsal düzen kurucu bir karakter taşır. Bu tespit, İslam ile sosyalizm arasında bağ kurmanın teorik zeminini oluşturmuştur.²⁵ Gültekin Kazgan'dan Hilmi Özgen'e, Erdoğan Alkan'dan Neşe Deriş'e kadar birçok isim, peygamber kıssalarını ve İslam tarihini sosyal adalet perspektifiyle yorumlamıştır.

Hilmi Özgen "Tanrı Sosyalist midir?" sorusunu ortaya atarak tartışmayı çarpıcı bir noktadan başlatmıştır. Peygamberlerin yoksulların yanında yer aldığı, zalim yönetimlere karşı mücadele ettiği örnekler sıralanmıştır. Hz. Musa'nın Firavun'a karşı direnişi, Hz. İsa'nın Roma emperyalizmi karşısındaki

²² Şevket Süreyya, "Derebeyi ve Dersim", *Kadro* 6 (Haziran 1932), 43.

²³ Onur Atalay, *İki Dünya Savaşı Arasında Siyasetin Kutsallaşması* (İstanbul: Galatasaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2016), 297-298.

²⁴ Hüseyin Arslan, *1908-1974 Yılları Arasında Türkiye'de Solun Dine Bakışı* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2024), 189.

²⁵ Gültekin Kazgan, "Türkiyede Laiklik Üzerine..." 1/33 (01 Ağustos 1962), 8.

tutumu, Hz. Muhammed'in zengin sınıfa yönelik eleştirileri sosyal adalet mücadelesi şeklinde yorumlanmıştır. Bu anlatımda din, ezilenlerin yanında konumlanan tarihsel bir güç olarak sunulmuştur.²⁶

Erdoğan Alkan, sosyalist ilkelerin insanlık tarihi kadar eski olduğunu, dinle birlikte ortaya çıktığını savunmuştur. İlk işçi ayaklanmasını Hz. Musa'nın mücadelesi olarak nitelemiş, mülkiyetin sınırlandırılmasını çöl sosyalizmi kavramıyla açıklamıştır.²⁷ Neşe Deriş, ilk Hıristiyan toplulukların ortak mülkiyet anlayışına vurgu yaparak Hz. İsa'yı sosyalist bir figür şeklinde değerlendirmiştir. Bu yorumlar, din ile sosyalizmi karşıt iki dünya görüşü olarak gören anlayışa meydan okuma amacı taşımıştır.²⁸

Yön çevresi doğal kaynakların kamuya ait olması gerektiği düşüncesi, zekât ve infak kavramlarıyla ilişkilendirilmiştir.²⁹ Cahit Tanyol, "İslamın Cenneti Sosyalizmdir" başlıklı yazısında mülkiyetin Allah'a ait olduğu vurgusundan hareketle sosyalist demokrasi ile Kur'an arasında uyum kurmuştur.³⁰

Yön-Devrim Hareketi'nin dine bakışında iki temel saik öne çıkar. Birincisi dinin devrimci ve eşitlikçi yönlerinden yararlanma isteğidir. İkincisi halkın büyük çoğunluğunun dini referanslara sahip olduğu gerçeğidir. Sosyalizmin Türkiye'de toplumsal karşılık bulabilmesi için dinle çatışmak yerine onunla uzlaşması gerektiği düşünülmüştür. Turhan Tokgöz, Milli Mücadele döneminde dinci, milliyetçi ve sosyalist unsurların birlikte hareket ettiğini hatırlatarak benzer bir ittifakın mümkün olduğunu savunmuştur. Bu yaklaşım, sorun laik elitlerle sınırlı kalmaması gerektiği düşüncesiyle bağlantılıdır.³¹

Yön yazarları, dini gericilikle özdeşleştiren görüşleri eleştirmiştir. Gericiğin kaynağı olarak dini egemen sınıfların çıkarına kullanan yapılar gösterilmiştir. Mümtaz Soysal, komprador dinciliği kavramıyla dinin emperyalist çıkarlar doğrultusunda araçsallaştırılmasını eleştirmiştir. Bu noktada din, kar-

²⁶ Hilmi Özgen, "İslamda Halk Hareketleri", *Yön* 37 (19 Ağustos 1962), 9.

²⁷ Erdoğan Alkan, "Dinler ve Sosyalizm", *Yön* 40 (19 Eylül 1962), 18-19.

²⁸ Neşe Deriş, "İsa Sosyalist mi?", *Yön* 35 (15 Ağustos 1962), 9.

²⁹ Jean François Kahn, "Sosyalizm ve İslâm", *Yön* 97 (05 Şubat 1965), 8.

³⁰ Cahit Tanyol, "İslamın Cenneti Sosyalizmdir", *Yön* 130 (24 Eylül 1965), 7.

³¹ "Sağ Kanatta Arayış", *Yön* 183 (30 Eylül 1966), 16.

şı devrimci bir unsur olmaktan çok sınıfsal mücadelenin taraflarından biri şeklinde ele alınmıştır.³²

Kadro ile Yön arasındaki temel fark burada belirginleşir. Kadro, dini modernleşmenin önünde bir engel saymış ve yerine seküler bir ideolojik inşa koymuştur. Yön ise dini toplumsal dönüşüm projesine dâhil etmeye çalışmıştır. Kadro'nun yaklaşımı yukarıdan aşağıya bir kültürel dönüşüm hedeflerken Yön'ün yaklaşımı halkın mevcut inanç dünyasını dikkate alan bir strateji geliştirmiştir. Kadro'da dinin kamusal görünürlüğü sınırlandırılmalı ve inkılaplar kutsallaştırılmalıdır. Yön'de ise sosyalizm, İslam'ın adalet vurgusuyla bulaştırulmalıdır.

Kadro Hareketi ile Yön-Devrim Hareketi'nin dine bakışı, Türkiye solunun iki farklı yönelimini temsil eder. Kadro, Kemalist modernleşmenin seküler çizgisini benimsemiş ve dini kamusal alandan çekmeye odaklanmıştır. Yön-Devrim ise sosyalizmi İslam'la uzlaştırarak geniş toplumsal kesimlere ulaşmayı hedeflemiştir. Bu fark, iki hareketin ideolojik önceliklerinden kaynaklanır. Kadro'da belirleyici olan Kemalist devrimdir. Yön'de ise belirleyici olan sosyalist kalkınma projesidir. Bu nedenle dine yüklenen anlam, biri için aşılması gereken bir miras, diğeri için dönüştürülerek kazanılması gereken bir toplumsal güç şeklinde ortaya çıkmıştır.

4. Kadro ve Yön-Devrim Perspektifinde Kemalizm

Kemalizm, Türkiye'de bir modernleşme projesi ve bir siyasal meşruiyet çerçevesi olarak şekillenmiştir. Bu nedenle hem Kadro Hareketi hem de Yön-Devrim Hareketi için Kemalizm'le kurulan ilişki, siyasal konumlanışın belirleyici unsurudur. Ancak iki hareketin Kemalizm'e yaklaşımı arasında niteliksel bir fark vardır: Kadro Kemalizm'i teorize ve tahkim etmeye çalışırken, Yön-Devrim Kemalizm'i yeniden yorumlayarak dönüştürmeyi hedeflemiştir.

Kadro Hareketi açısından Kemalizm, tamamlanmış ve kendi iç tutarlılığı olan bir devrimdir. 1930'lu yılların siyasal atmosferinde, tek parti yönetimi altında gelişen Kadro düşüncesi, Cumhuriyet devrimlerini tarihsel bir zorunluluğun ürünü olarak görür. Ona göre Osmanlı'dan devralınan yarı-sömürge yapı, kapitülasyonlar ve ekonomik bağımlılık ilişkileri, ulusal bir devrimi zo-

³² Mümtaz Soysal, "Komprador Dinciliği", *Yön* 149 (04 Şubat 1966), 3.

runlu kılmıştır. Bu devrim, Mustafa Kemal önderliğinde siyasal bağımsızlığı sağlamış ve ardından ekonomik bağımsızlık için devletçi bir kalkınma modelini benimsemiştir. Kadro düşünürleri bu süreci bir “milli kurtuluş devrimi” olarak tanımlar ve Kemalizm’i bu devrimin ideolojik ifadesi olarak kabul eder.³³

Bu noktada Kadro’nun Kemalizm yorumu iki temel varsayıma dayanır. Birincisi, Türkiye’nin Batı’daki gibi klasik sınıf çatışmaları üzerinden okunamayacağıdır. İkincisi ise Kemalist devrimin, sınıf temelli bir sosyalizmden farklı olarak “sınıfsız, imtiyazsız, kaynaşmış bir kitle” yaratmayı hedeflediğidir.³⁴ Kadro’ya göre Kemalizm, ne liberal kapitalizmdir ne de Marksist sosyalizm; o, sömürgecilik koşullarına karşı geliştirilmiş özgün bir üçüncü yoldur. Bu nedenle Kadro, Kemalizmi ideolojik olarak sosyalizmle özdeşleştirmez fakat onu anti-emperyalist ve devletçi yönleriyle ilerici bir model olarak sunar.³⁵ Kadro’nun Kemalizm’e yaklaşımında dikkat çeken bir diğer unsur, devrimci öznenin tanımlanış biçimidir. Kadro düşüncesinde tarihsel özne, devleti yöneten devrimci kadrodur. Bu elit kadro, toplumu dönüştürme sorumluluğunu üstlenmiştir. Dolayısıyla Kemalizm, halkın yukarıdan aşağıya modernleştirici bir müdahaleyle gerçekleşmiştir. Kadro bu durumu eleştirmez, tersine teorik olarak meşrulaştırır. Devletin merkezî ve planlayıcı rolü, Kemalist devrimin zorunlu bir sonucu olarak görülür.³⁶

Bu bağlamda Kadro, Kemalizm’i “tamamlanmış ama kurumsallaşması gereken bir devrim” olarak yorumlar. Ona göre devrim gerçekleşmiştir. Yapılması gereken, bu devrimin ekonomik ve toplumsal boyutlarını sağlamlaştırmaktır. Devletçilik ilkesi burada merkezi bir rol oynar. Kemalizm’in altı okundan biri olan devletçilik, Kadro için ulusal bağımsızlığın güvencesidir. Bu nedenle Kadro’nun Kemalizm yorumu, sistem içi ve kurucu bir karakter taşır.³⁷

³³ Burhan Asaf, “Faşizm ve Türk Milli Kurtuluş Hareketi”, *Kadro* 8 (Ağustos 1932), 38-39.

³⁴ Şevket Süreyya, “Makinaların Muhacereti”, *Kadro* 23 (ts.), 9.

³⁵ Vedat Nedim, “Sınıflaşmamak ve İktisat Siyaseti”, *Kadro* 11 (İkinci Teşrin 1932), 17-18; İsmail Hüsrev, “Milli Kurtuluş Devletçiliği”, *Kadro* 19 (Temmuz 1933), 30-31.

³⁶ Vedat Nedim, “Müstemleke İktisadından Millet İktisadiyatına”, *Kadro* 2 (Şubat 1932), 12-14.

³⁷ “Sınıflaşmamak ve İktisat Siyaseti”, 20.

Yön-Devrim Hareketi'ne gelindiğinde ise tablo değişir. 1960'lı yılların siyasal ve toplumsal ortamı, 1930'lardan farklıdır. Çok partili hayat, sanayileşme sürecinin doğurduğu sınıfsal farklılaşmalar ve dünya ölçeğinde yükselen sosyalist hareketler, Kemalizm'in yeniden değerlendirilmesini gündeme getirmiştir. Yön-Devrim düşünürleri Kemalizm'i tarihsel olarak ilerici bir aşama olarak kabul eder. Ancak onu tamamlanmış bir devrim olarak görmez. Onlara göre Kemalist devrim, siyasal bağımsızlığı sağlamış fakat ekonomik bağımsızlığı tam anlamıyla gerçekleştirememiştir.

Yön-Devrim'in Kemalizm yorumunda "tamamlanmamış devrim" kavramı belirleyicidir. Bu yaklaşım, Kemalizmi tarihsel bir süreç olarak ele alır. Kemalist devrimin anti-emperyalist karakteri ön plana çıkarılır. Ancak 1950 sonrası gelişen bağımlı kapitalistleşme süreci eleştirilir. Yön'e göre Türkiye, Batı kapitalizmine eklenmiş ve yeniden bağımlı bir yapıya sürüklenmiştir. Bu nedenle Kemalizm'in bağımsızlıkçı ruhu yeniden canlandırılmalı ve sosyalist bir doğrultuda derinleştirilmelidir.³⁸

Burada önemli bir kırılma ortaya çıkar. Kadro Kemalizm'i mevcut devlet yapısıyla özdeşleştirirken, Yön-Devrim Kemalizm'i mevcut siyasal düzenin ötesine taşıma iddiasındadır. Kemalizm'i tarihsel bir referans noktası olarak kullanır, fakat onu eleştirel biçimde yeniden yorumlar. Özellikle planlı kalkınma, kamulaştırma ve anti-emperyalist mücadele vurgusu, Kemalizm'in "devrimci potansiyelinin" henüz tamamlanmadığını ima eder.³⁹

Yön-Devrim açısından Kemalizm, sosyalizme geçiş için tarihsel bir köprüdür. Bu, Kemalizm'in sosyalizmle özdeşleştirilmesi anlamına gelmez ancak Kemalist ilkelerin radikalleştirilmesi gerektiği savunulur. Örneğin halkçılık ilkesi, emekçi sınıfların siyasal özneleşmesi doğrultusunda yeniden yorumlanır.⁴⁰ Devletçilik ise üretim araçlarının toplumsal denetimi perspektifiyle ele alınır.⁴¹

³⁸ Doğan Avcıoğlu, "Sosyalist Strateji ve Prof. S. Aren", *Yön* 197 (06 Ocak 1967), 16.

³⁹ Atılgan, *Yön-Devrim Hareketi*, 153.

⁴⁰ "Sosyalizm", *Yön* 17 (11 Nisan 1962), 6.

⁴¹ Doğan Avcıoğlu, "SKD İstanbul Şubesi'nin Açılışında Konuşma", *Yön* 75 (23 Mayıs 1963), 9-10; Doğan Avcıoğlu, "Sosyalizme Giden Yollar: Sosyalizmden Önce Atatürkçülük", *Yön* 69 (10 Nisan 1963), 8-9.

Devrim stratejisi bakımından da iki hareketin Kemalizm yorumu ayrışır. Kadro'da devrim bitmiştir; yapılması gereken onun ideolojik ve kurumsal tahkimidir. Yön-Devrim'de ise devrim süreci devam etmektedir. Bu nedenle Yön çevresi zaman zaman asker-sivil aydın zümre ittifakını tarihsel bir öncü güç olarak tasavvur etmiş, Kemalist geleneğin radikal kanadına atıf yapmıştır. Ancak bu yaklaşım, mevcut düzeni aşma potansiyeli taşıyan bir müdahale çağrısıdır.

Kemalizmle kurulan ilişkinin bir diğer boyutu da ideolojik meşruiyet meselesidir. Kadro, Kemalizm'in teorik boşluğunu doldurmayı hedeflerken Yön-Devrim Kemalizm'i sol bir ideolojik çerçeveye eklemlemeye çalışmıştır. Kadro'nun söylemi devlet merkezli bir ideoloji inşasına yönelirken, Yön'ün söylemi daha polemikçi ve dönüşümcü bir karakter taşır. Kadro için Kemalizm zaten meşrudur. Yön için ise Kemalizm'in meşruiyeti, onun devrimci potansiyeline bağlıdır.

Kemalizm ile kurulan ilişki, Kadro ve Yön-Devrim hareketleri arasındaki temel ideolojik ayrımlardan biridir. Kadro, Kemalizm'i kurucu ve tamamlanmış bir ulusal devrim olarak teorize etmiştir. Yön-Devrim ise Kemalizm'i tarihsel olarak ilerici fakat eksik bir devrim olarak değerlendirmiştir. Anti-emperyalist ve halkçı yönlerini sosyalist bir perspektifle yeniden yorumlamaya çalışmıştır. Bu nedenle Kadro'nun Kemalizm anlayışı sistem içi ve tahkim edici bir nitelik taşırken, Yön-Devrim'in Kemalizm yorumu sistem dönüştürücü bir karaktere sahiptir. İki hareket arasındaki fark, Kemalizm'in bir "resmî ideoloji" mi yoksa "açık uçlu bir devrimci miras" mı olduğu sorusunda düğümlenir. Kadro ilk seçeneğe, Yön-Devrim ise ikinci seçeneğe daha yakındır. Bu ayrım, Türkiye'de sol düşüncenin devletle, ulusal bağımsızlıkla ve toplumsal dönüşümle kurduğu ilişkinin de temel eksenlerinden birini oluşturur.

Sonuç

Kadro Hareketi ile Yön-Devrim Hareketi, Türkiye'de sol düşüncenin iki ayrı tarihsel uğrağına karşılık gelir. Her ikisi de ulusal bağımsızlığı, planlı kalkınmayı ve devletin yönlendirici rolünü savunmuştur. Ayrıca emperyalizme karşı güçlü bir söylem geliştirmiştir. Ancak sosyalizmin ideolojik mer-

keziliği, dinin toplumsal işlevi ve Kemalizm'in tarihsel anlamı söz konusu olduğunda farklı yönelimler ortaya çıkmıştır.

Kadro Hareketi, Kemalist devrimi kurucu ve tamamlanmış bir dönüşüm olarak kabul etmiş, temel hedefini bu devrimin ideolojik ve ekonomik temellerini sağlamlaştırmak şeklinde belirlemiştir. Sosyalizmden etkilenmiş olsa da onu açık bir siyasi kimlik olarak sahiplenmemiş, devletçi kalkınmacılığı ulusal bütünlük çerçevesinde formüle etmiştir. Din konusunda ise dışlayıcı laiklik perspektifini benimsemiş, kamusal alanın dinî etkilerden arındırılmasını ilerlemenin ön koşulu saymıştır.

Yön-Devrim Hareketi ise sosyalizmi Türkiye'nin tarihsel yönelimi olarak tanımlamış ve Kemalizm'i bu doğrultuda yeniden yorumlamıştır. Kemalist devrimi tamamlanmamış bir süreç olarak değerlendirmiş, antiemperyalist ve halkçı unsurlarını sosyalist bir perspektifle derinleştirmeyi hedeflemiştir. Din meselesinde daha esnek bir yaklaşım geliştirmiş, İslam'ın eşitlik ve adalet vurgusunu sosyalist dönüşüm projesiyle ilişkilendirmeye çalışmıştır. Bu tutum, geniş toplumsal kesimlerle bağ kurma arayışının bir sonucudur.

Sonuç olarak iki hareket arasındaki ayrım, tarihsel öznenin kim olduğu, devrimin nasıl gerçekleşeceği ve ideolojinin toplumsal meşruiyetini nereden aldığı sorularında belirginleşen bir yön farkıdır. Kadro devlet merkezli ve yukarıdan kurucu bir perspektif geliştirirken, Yön-Devrim sosyalist hedefi açık biçimde telaffuz eden ve Kemalist mirası bu hedef doğrultusunda yeniden değerlendiren bir çizgi izlemiştir. Bu ayrım, Türkiye'de sol düşüncenin süreklilik ve kopuş tartışmalarını anlamak açısından hâlâ önemini korumaktadır.

Kaynakça

A., B. "İnkılâbımız ve Hilâfet". *Kadro* 1 (II. Kânun 1932), 39-41.

Alkan, Erdoğan. "Dinler ve Sosyalizm". *Yön* 40 (19 Eylül 1962), 18-19.

Arslan, Hüseyin. *1908-1974 Yılları Arasında Türkiye'de Solun Dine Bakışı*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2024.

Atalay, Onur. *İki Dünya Savaşı Arasında Siyasetin Kutsallaşması*. İstanbul: Galatasaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2016.

- Atılgan, Gökhan. *Yön-Devrim Hareketi*. İstanbul: Yordam Kitap, 2018.
- Avcıoğlu. "Kemer Sıkalım". *Yön* 1 (20 Aralık 1961), 3.
- Avcıoğlu, Doğan. "SKD İstanbul Şubesi'nin Açılışında Konuşma". *Yön* 75 (23 Mayıs 1963), 9-10.
- Avcıoğlu, Doğan. "Sosyalist Strateji ve Prof. S. Aren". *Yön* 197 (06 Ocak 1967), 16.
- Avcıoğlu, Doğan. "Sosyalizme Giden Yollar: Sosyalizmden Önce Atatürkçülük". *Yön* 69 (10 Nisan 1963), 8-9.
- Burhan Asaf. "Faşizm ve Türk Milli Kurtuluş Hareketi". *Kadro* 8 (Ağustos 1932), 36-39.
- Burhan Asaf. "İnkılâbımızın Sesi". *Kadro* 11 (kinci Teşrin 1932), 33-37.
- Cengiz, Ertan. "Avcıoğlu: Teorisiz Bir Devrimci". *Emek* 8 (11 Ağustos 1969), 8-11.
- Deriş, Neşe. "İsa Sosyalist mi?" *Yön* 35 (15 Ağustos 1962), 9.
- İsmail Hüsrev. "Millet İçinde Sınıf Mes'elesi II". *Kadro* 26 (Şubat 1934), 20-26.
- İsmail Hüsrev. "Milli Kurtuluş Devletçiliği". *Kadro* 19 (Temmuz 1933), 23-31.
- Kahn, Jean François. "Sosyalizm ve İslâm". *Yön* 97 (05 Şubat 1965), 8-9.
- Karaosmanoğlu, Yakup Kadri. *Atatürk*. İstanbul: İletişim Yayınları, 1991.
- Kazgan, Gültekin. "Türkiyede Laiklik Üzerine..." 1/33 (01 Ağustos 1962), 8.
- Küçük, Yalçın. "Cumhuriyet Döneminde Aydınlar ve Dergileri". *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*. 1/138-144. İletişim Yayınları, 1983.
- N., V. "Ümmilikle Mücadele İçin Köy Kampları". *Kadro* 1 (II. Kânun 1932), 43-44.
- Nesin, Aziz. "Kemalist Devrim İdeolojisi ve Bu Kuşağın Trajedisi". *Ant* 171 (07 Nisan 1970), 10-11.
- Özgen, Hilmi. "İslamda Halk Hareketleri". *Yön* 37 (19 Ağustos 1962), 9.
- Selçuk, İlhan. "Yeni Ufuklara Doğrulurken". *Yön* 222 (30 Haziran 1967), 5.

- Soysal, Mümtaz. "Komprador Dinciliği". *Yön* 149 (04 Şubat 1966), 3.
- Şevket Süreyya. "Derebeyi ve Dersim". *Kadro* 6 (Haziran 1932), 41-45.
- Şevket Süreyya. "İnkıâp Heyecanı (Antuziasm)". *Kadro* 2 (Şubat 1932), 5-8.
- Şevket Süreyya. "Makinaların Muhacereti". *Kadro* 23 (ts.), 6-11.
- Şevket Süreyya. "Milli Kurtuluş Hareketinin Ana Prensipleri". *Kadro* 8 (Ağustos 1932), 6-12.
- Tanyol, Cahit. "İslamın Cenneti Sosyalizmdir". *Yön* 130 (24 Eylül 1965), 7.
- Tekeli, İlhan - İlkin, Selim. "Kadro ve Kadrocuların Öyküsü". *Sol*. ed. Murat Gültekingil. 600-619. İstanbul: İletişim Yayınları, 2018.
- Türkeş, Mustafa. "Kadro Dergisi". *Kemalizm*. ed. Ahmet İnel. 464-476. İstanbul: İletişim Yayınları, 2019.
- Vedat Nedim. "Devletçilik Karşısında Zümre Menfaati ve Münevver Mukavemeti". *Kadro* 21 (Eylül 1933), 15-20.
- Vedat Nedim. "Milli kurtuluş Hareketleri ve Buhran". *Kadro* 18 (Haziran 1933), 18-24.
- Vedat Nedim. "Müstemleke İktisadından Millet İktisadiyatına". *Kadro* 2 (Şubat 1932), 9-14.
- Vedat Nedim. "Sınıflaşmamak ve İktisat Siyaseti". *Kadro* 11 (kinci Teşrin 1932), 17-21.
- Yanardağ, Merdan. *Kadro Hareketi*. İstanbul: Destek Yayınevi, 2012.
- "Basından". *Yön* 2 (27 Aralık 1961), 8.
- "Batı Sosyalistleri ve SKD". *Yön* 66 (20 Mart 1963), 4.
- "Bildiri". *Yön* 1 (20 Aralık 1961), 12-13.
- "Kadro". *Kadro* 1 (II. Kânun 1932), 3.
- "Sağ Kanatta Arayış". *Yön* 183 (30 Eylül 1966), 16.
- "Sosyalizm". *Yön* 17 (11 Nisan 1962), 6.